

BOLAJAK O'QITUVCHILARNING BADIY-ESTETIK MADANIYATINI RIVOJLANTIRISH

Yoqubjonova D
Alijonova M

Annotatsiya: *Ushbu maqolada bolajak o'qituvchilarning badiiy-estetik madaniyatini rivojlantirish masalalari ko'rib chiqildi. Badiiy-estetik madaniyat tushunchasining mohiyati, tarkibiy qismlari va uni shakllantirish yo'llari tahlil qilindi. Oliy ta'lim muassasalarida bo'lajak pedagoglarni estetik tarbiyalash, ularda go'zallikni his etish, baholash va ijodiy ifodalash qobiliyatlarini kamol toptirish zarurligi asoslab berildi. Badiiy-estetik madaniyatning pedagogik faoliyatdagi o'rni va ahamiyati yoritildi. Talabalar shaxsida milliy va umuminsoniy estetik qadriyatlarga asoslangan estetik ongi, didi va munosabatini tarbiyalash istiqbollari belgilab berildi.*

Kalit so'zlar: *badiiy-estetik madaniyat, bolajak o'qituvchi, estetik tarbiya, estetik did, go'zallik, ijodiy qobiliyat, pedagogik madaniyat, shaxs kamoloti.*

Annotation: *This article examines the issues of developing the artistic and aesthetic culture of future teachers. The essence and structural components of the concept of artistic-aesthetic culture were analyzed, and the ways of forming it were studied. The necessity of aesthetic education of future pedagogues in higher educational institutions, as well as the development of their ability to perceive, evaluate, and creatively express beauty, was substantiated. The role and significance of artistic-aesthetic culture in pedagogical activity were highlighted. The prospects for cultivating aesthetic consciousness, taste, and attitude based on national and universal aesthetic values in the personality of students were determined.*

Keywords: *artistic-aesthetic culture, future teacher, aesthetic education, aesthetic taste, beauty, creative ability, pedagogical culture, personal development.*

Аннотация: *В данной статье рассматриваются вопросы развития художественно-эстетической культуры будущих учителей. Были проанализированы сущность и структурные компоненты понятия художественно-эстетической культуры, а также изучены пути её формирования. Обоснована необходимость эстетического воспитания будущих педагогов в высших учебных заведениях, развития у них способности воспринимать, оценивать и творчески выражать прекрасное. Освещены роль и значение художественно-эстетической культуры в педагогической деятельности. Определены перспективы воспитания эстетического сознания, вкуса и отношения, основанных на национальных и общечеловеческих эстетических ценностях, в личности студентов.*

Ключевые слова: *художественно-эстетическая культура, будущий учитель, эстетическое воспитание, эстетический вкус, красота, творческие способности, педагогическая культура, развитие личности.*

KIRISH

Jamiyat taraqqiyotining hozirgi bosqichida ta'lim tizimiga qo'yilayotgan talablar tobora ortib bormoqda. Yosh avlodni har tomonlama barkamol qilib tarbiyalash, ularda milliy va umuminsoniy qadriyatlarga hurmat hissini shakllantirish zamonning dolzarb vazifasi sifatida belgilab qo'yildi. Bu vazifani amalga oshirishda o'qituvchi shaxsining ma'naviy-axloqiy va badiiy-estetik jihatdan yetuk bo'lishi hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Shu bois bolajak o'qituvchilarning badiiy-estetik madaniyatini rivojlantirish masalasi oliy pedagogik ta'lim oldida turgan muhim yo'nalishlardan biri bo'lib qolmoqda.

Badiiy-estetik madaniyat bu insonning go'zallikni his etish, uni anglash, baholash va o'z faoliyatida ijodiy ifodalash qobiliyatlarining yaxlit bir tizimi sifatida qabul qilindi. U nafaqat san'at va adabiyotga bo'lgan munosabatni, balki shaxsning umumiy ma'naviy qiyofasini ham belgilab beruvchi asosiy mezon sifatida e'tirof etildi. Pedagog uchun esa bu madaniyat o'quv-tarbiya jarayonini go'zallik asosida qurishning, o'quvchilarda estetik ong va did tarbiyalashning muhim omili sifatida ko'rildi.

Bolajak o'qituvchilarning badiiy-estetik madaniyatini rivojlantirish masalasi o'zbek va xorijiy pedagogika fanida alohida o'rganib kelinmoqda. Ammo zamonaviy ta'lim sharoitlarida ushbu madaniyatni shakllantirish usullari, uning mazmun-mohiyati va pedagogik faoliyatdagi o'rni yangicha yondashuv asosida ko'rib chiqilishini taqozo etmoqda.

ASOSIY QISM

Badiiy-estetik madaniyat tushunchasining mohiyati

Badiiy-estetik madaniyat insoniyat tomonidan asrlar davomida yaratilgan va to'plangan estetik tajribaning shaxsda aks etish shakli sifatida talqin qilindi. Bu tushuncha ikki asosiy yo'nalishni o'z ichiga qamrab oldi: badiiy yo'nalish san'at, adabiyot, musiqa, tasviriy san'at, me'morchilik va boshqa ijodiy sohalarga oid bilim, ko'nikma va munosabatlar majmuasi; estetik yo'nalish voqelik hodisalarini go'zallik mezonlari asosida idrok etish, his qilish va baholash qobiliyati.

Faylasuf olimlarning fikricha, estetika go'zallik haqidagi fan bo'lib, u insonning tabiat, jamiyat va san'at bilan munosabatini go'zallik prizmasi orqali o'rganadi. Bu munosabat nafaqat his-tuyg'ular orqali, balki tafakkur, idrok va baholash faoliyati orqali ham namoyon bo'ladi. Badiiy-estetik madaniyatning shakllanishi esa bu ikki yo'nalishning uyg'un birligi asosida amalga oshiriladi.

O'zbek pedagogika fanida badiiy-estetik madaniyat shaxsning ma'naviy kamolotining ajralmas qismi sifatida qaraldi. Milliy estetik qadriyatlar xalq og'zaki ijodi, milliy musiqa, naqsh va bezaklar, milliy kiyim-kechak va turmush tarzi kabilar bolajak o'qituvchilarning estetik ongini shakllantiruvchi asosiy manba sifatida e'tirof etildi.

Badiiy-estetik madaniyatning tarkibiy qismlari

Bolajak o'qituvchilarning badiiy-estetik madaniyati bir necha o'zaro bog'liq tarkibiy qismlardan iborat ekanligi aniqlandi.

Birinchi tarkibiy qism estetik bilimlar majmuasi. Bu qism estetika fanining asosiy tushunchalari, san'at turlari va janrlari, ulardagi badiiylik mezonlari, dunyo va milliy san'at tarixi haqidagi bilimlarni o'z ichiga oladi. Ushbu bilimlar bolajak o'qituvchining badiiy-estetik madaniyatini shakllantirishning nazariy poydevori sifatida belgilandi.

Ikkinchi tarkibiy qism estetik did va his-tuyg'ular. Estetik did deganda insonning go'zallikni noziklik bilan sezish, badiiy asarlarni to'g'ri baholash va chinakam go'zallikni soxta ko'rinishdan ajrata olish qobiliyati tushunildi. Bu qobiliyat tabiatan berilmasdan, balki maqsadli tarbiya va o'z-o'zini rivojlantirish jarayonida shakllanadi.

Uchinchi tarkibiy qism ijodiy faoliyat qobiliyati. Bolajak o'qituvchi nafaqat san'at asarlarini idrok etuvchi, balki o'z faoliyatida ijodiy yondashuvni qo'llay oladigan shaxs bo'lishi lozim ekanligi ta'kidlandi. Dars mazmunini go'zallik asosida tashkil etish, o'quv muhitini estetik jihatdan boyitish, talabalar ijodini rag'batlantirish ularning barchasi pedagog ijodkorligining ko'rinishlari sifatida ko'rildi.

To'rtinchi tarkibiy qism estetik munosabat va qadryatlar tizimi. Bu qism insonning borliqqa tabiatga, jamiyatga, san'atga, mehnatga va kundalik turmushga estetik nuqtai nazardan yondashuvini qamrab oldi. Estetik munosabat shaxsning ma'naviy-axloqiy qiyofasi bilan chambarchas bog'liq ekanligi asoslab berildi.

Badiiy-estetik madaniyatni rivojlantirishning pedagogik shartlari

Bolajak o'qituvchilarning badiiy-estetik madaniyatini rivojlantirish samarali amalga oshirilishi uchun bir qancha pedagogik shartlar belgilab chiqildi.

- oliy ta'lim muassasalarida estetik muhitni yaratish. Ta'lim muhitining o'zi talabalarda estetik did va madaniyatni tarbiyalash vositasi bo'lib xizmat qilishi lozim. Darsxonalar, koridor va umumiy hududlarning ko'rkamligi, kutubxonada san'at va adabiyotga oid adabiyotlarning to'liqligi, madaniy tadbirlarning muntazam o'tkazilishi ularning barchasi estetik ta'lim muhitini shakllantirishning zarur shartlari sifatida aniqlandi.

- o'quv jarayonida badiiy-estetik mazmunga alohida e'tibor berish. Pedagogika, psixologiya, falsafa kabi asosiy fanlar bilan bir qatorda san'at tarixi, estetika, badiiy adabiyot, musiqa madaniyati kabi fanlar ham ta'lim dasturida o'z o'rnini egallashi zarur ekanligi ta'kidlandi. Shuningdek, asosiy fanlarni o'qitish jarayonida ham estetik yondashuvga asoslanish imkoniyatlari ko'rib chiqildi.

- milliy madaniy meros bilan uyg'unlikni ta'minlash. O'zbek xalqining boy madaniy merosi Navoiy, Bedil, Ogahiy, Furqat kabi mumtoz shoirlar merosi; an'anaviy naqshsozlik, kandakorlik, kashtachilik, to'quvchilik san'ati; milliy musiqa va raqs san'ati ularning barchasi bolajak o'qituvchilarning estetik tarbiyasida muhim manba sifatida belgilandi. Milliy estetik qadryatlar orqali shakllangan badiiy-estetik madaniyat o'qituvchi shaxsiga o'ziga xoslik va chuqurlik baxsh etishi ko'rsatildi.

- amaliy ijodiy faoliyatni rag'batlantirish. Talabalarning san'at to'garaklarida, ijodiy klublarda, madaniy-ma'rifiy tadbirlarda faol ishtirok etishi ularning badiiy-estetik madaniyatini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Ijodiy faoliyat nazariy bilimlarni amaliyot bilan bog'laydigan ko'priklar sifatida qaraldi.

Bolajak o'qituvchilarning badiiy-estetik madaniyati va pedagogik mahorat

Badiiy-estetik madaniyat pedagogik mahorat bilan chambarchas bog'liq ekanligi ko'rsatib berildi. Yetuk badiiy-estetik madaniyatga ega o'qituvchi quyidagi xususiyatlarni namoyon etishi lozim ekanligi asoslab berildi:

Nutq va muloqot madaniyati. O'qituvchining nutqi nafaqat aniq va ta'sirchan, balki go'zal va estetik jihatdan yetuk bo'lishi lozim. Nutq go'zalligi so'z boyligining kengligi, ifodaning aniqligi, ohangning ta'sirchanligi talabalarga ta'sir ko'rsatishning muhim vositasi sifatida belgilandi.

Dars estetikasi. Yetuk pedagog o'z darsini nafaqat mazmun, balki shakl jihatdan ham go'zal tashkil etadi. Darsning mantiqiy tuzilishi, vaqtdan oqilona foydalanish, ko'rgazmali qurollarning estetik ko'rinishi bularning barchasi dars estetikasining tarkibiy qismlari sifatida ko'rib chiqildi.

Shaxsiy namuna. Bolajak o'qituvchining o'zi estetik jihatdan yetuk shaxs bo'lishi lozim. Kiyinish madaniyati, xulq-atvorning go'zalligi, muloqot odobi bularning barchasi talabalar uchun estetik namuna bo'lib xizmat qiladi.

O'quvchilarda estetik ong tarbiyalash. Yetuk badiiy-estetik madaniyatga ega o'qituvchi o'z o'quvchilarida ham go'zallikni his etish, baholash va ijodiy ifodalash qobiliyatlarini muvaffaqiyatli shakllantira oladi.

Badiiy-estetik madaniyatni rivojlantirishda an'anaviy va zamonaviy yondashuvlar

Badiiy-estetik madaniyatni rivojlantirishning an'anaviy usullari qatorida quyidagilar ko'rsatildi: ma'ruza va seminar darslarida san'at asarlari tahlili; teatr, ko'rgazma va konsertlarga uyushtirilgan sayohatlar; adabiy-badiiy to'garaklar; milliy bayramlar va an'analarni o'rganish.

Zamonaviy yondashuvlar esa quyidagilarni o'z ichiga oldi: raqamli san'at asarlari va onlayn muzeylar bilan ishlash; ijodiy loyihalar ustida jamoaviy hamkorlik; milliy san'atni zamonaviy texnologiyalar orqali o'rganish; badiiy-estetik rivojlanish bo'yicha shaxsiy portfolio yuritish.

Ushbu yondashuvlarning uyg'un qo'llanilishi bolajak o'qituvchilarning badiiy-estetik madaniyatini yanada samarali rivojlantirishga zamin yaratishi asoslab berildi.

XULOSA

Bolajak o'qituvchilarning badiiy-estetik madaniyatini rivojlantirish zamonaviy pedagogik ta'limning ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida belgilandi. Badiiy-estetik madaniyat o'qituvchi shaxsining ma'naviy kamolotini ta'minlash, pedagogik mahoratini oshirish va o'quvchilar estetik tarbiyasini samarali tashkil etish uchun zarur asos bo'lib xizmat qildi.

Maqola doirasida quyidagi xulosalarga kelindi: badiiy-estetik madaniyat estetik bilimlar, estetik did, ijodiy qobiliyat va estetik munosabat kabi o'zaro bog'liq tarkibiy qismlarning yaxlit tizimidan iborat ekanligi aniqlandi; bolajak o'qituvchilarning badiiy-estetik madaniyatini rivojlantirish uchun estetik ta'lim muhitini yaratish, o'quv jarayonida badiiy-estetik mazmunga e'tibor berish, milliy madaniy meros bilan uyg'unlikni ta'minlash va amaliy ijodiy faoliyatni rag'batlantirish zarur ekanligi

ko'rsatildi; badiiy-estetik madaniyat pedagogik mahorat, nutq go'zalligi, dars estetikasi va shaxsiy namuna bilan uzviy bog'liq ekanligi asoslab berildi; an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarning muvozanatli qo'llanilishi ushbu madaniyatni rivojlantirishda yuqori samara berishi belgilab berildi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat yengilmas kuch. Toshkent: Ma'naviyat, 2008. 176 b.
2. Tolipov O'. Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat. Toshkent: Fan va texnologiyalar, 2009. 184 b.
3. Hasanboyev J., To'raqulov X., Haydarov M. Pedagogika. Toshkent: Fan va texnologiyalar, 2011. 352 b.
4. Nishonova S. Estetik tarbiyaning nazariy asoslari. Toshkent: TDPU nashriyoti, 2015. 128 b.
5. G'ulomova X. Bolajak o'qituvchilarni kasbiy tayyorlashning pedagogik asoslari. Toshkent: Musiqqa, 2017. 144 b.
6. Likhachev B.T. Teoriya esteticheskogo vospitaniya shkolnikov. Moskva: Prosveshcheniye, 1985. 176 s.
7. Stolyovich L.N. Krasota. Dobro. Istina: Ocherk istorii esteticheskoy aksiologii. Moskva: Respublika, 1994. 464 s.
8. Rubinshteyn S.L. Osnovy obshchey psikhologii. Sankt-Peterburg: Piter, 2002. 720 s.
9. Коджаспирова Г.М. Pedagogika. Moskva: Gardariki, 2004. 528 s.
10. Gerbat Y. Estetika. Moskva: Vysshaya shkola, 1958. 364 s.
11. Elliot W. Eisner. The Arts and the Creation of Mind. New Haven: Yale University Press, 2002. 262 p.